

”Burgerberaden” zijn een reformistische fopspeen

Eric Krebbers

20 februari 2021

Veel linkse activisten hebben de afgelopen jaren met verbazing en bewondering gekeken naar de snelle opkomst van de internationale klimaatbeweging Extinction Rebellion (XR). Die organiseert zichzelf basisdemocratisch, weet nu en dan de centra van grote steden plat te leggen en krijgt toch heel veel mensen mee. Dat lukt niet alle bewegingen! Maar is XR wel zo radicaal als de blokkades doen vermoeden? De beweging heeft drie eisen aan de staat: wees eerlijk, doe wat nodig is en er moet een “burgerberaad” komen. Dat laatste is voor zo’n radicale beweging een opmerkelijk reformistische eis. Er lijkt bij XR aardig wat veranderd naar aanleiding van de terechte kritieken dat men racisme negeerde, en het is te hopen dat ook naar die bureaucratische eis van een burgerberaad nog eens goed gekeken wordt.

Ik heb twee jaar terug meegedaan aan een grote actie van XR in Londen. In Leiden ken ik een aantal XR-activisten, stuk voor stuk geweldige kameraden die een radicaal-links en intersectioneel gedachtegoed uitdragen. Ik heb met hen mee vergaderd, en samen actie gevoerd tegen Shell en voor een hoger minimumloon via de campagne #Leidenvoor14. Het waren ook de Leidse XR-activisten die het initiatief hebben genomen tot de lokale manifestatie voor vluchtelingen in juni vorig jaar waaraan ook Doorbraak mee deed.

Vanwege de basisdemocratische organisatiestructuur kan het echter gebeuren dat leden van XR lokaal, landelijk en internationaal heel uiteenlopende ideeën uitdragen. Internationaal kwam er de afgelopen jaren veel kritiek op de ongevoeligheid van de beweging rondom racisme, en Doorbraak heeft een reeks stukken uit die discussie gedeeld op onze website in de rubriek Nieuws Elders. Met name de strategie van het zich vreedzaam laten oppakken bij straat- en brugblokkades is iets waarbij de beweging onvoldoende rekening houdt met de nare ervaringen van veel niet-witte mensen met de politie. Door de vriendschappelijke relaties met de politie tijdens die acties kwam XR soms over als een witte middenklasse-beweging die haar radicaliteit voornamelijk acteerde.

Samen met fascistien?

Bij de eerste presentatie van XR in Rotterdam, een aantal jaar geleden, beweerde de ingevlogen spreekster uit Engeland dat haar beweging “boven de politiek” stond en dat leden van bijvoorbeeld het extreem-rechtse Forum voor Democratie (FvD) zich ook konden aansluiten, als ze maar dezelfde ideeën hadden over de klimaatcrisis. Dat idee werd in oktober vorig jaar herhaald door XR Amsterdam in een tweet waarin onder meer stond: “We willen een volksoptocht, dus zelfs voor FvD’ers staan onze deuren in theorie open zolang ze de P&V’s onderschrijven”.* Doorbraak reageerde daarop met: “Wie de deur open zet voor fascistien, gooit hem in het slot voor iedereen die niet wit is. Voor iedereen die links is. Voor iedereen die last heeft van patriarchale overheersing. Ja, voor iedereen die tegen de kapitalistische vernietiging van het ecosysteem is.”

Veel anderen reageerden ook kritisch en daarop haalde XR de tweet snel weer weg, en postte een prima nieuw bericht: “Eerder vandaag plaatsten wij een ondoordachte tweet. Hiermee deden wij geen recht aan de inclusieve beweging die wij willen zijn. We hebben jullie gehoord en zullen hiervan leren. #reflectie”. Het leek erop dat de beheerder van het account nog onvoldoende had meegekregen dat de Amsterdamse afdeling de ideeën van de Britse oprichters niet (meer) deelde.

“Ik met een moslimachtergrond heb na het lezen van deze tweet echt niet de behoefte om bij XR aan tafel te schuiven, omdat er wellicht inderdaad een fascist naast me komt zitten die me het liefst het land uitzet, maar ook omdat ik absoluut niet de behoefte heb om aan een heleboel witte XR-ers te moeten uitleggen wat er zo fout is aan deze tweet”, reageerde iemand begrijpelijkerwijs. Toch bleven enkele witte XR-activisten volhouden dat in gesprek gaan met FvD-leden op zich best een goed idee was, ook binnen de klimaatbeweging. Want anders zou XR aan uitsluiting doen, en men wilde juist een inclusieve organisatie zijn. Wij reageerden zo: “Dat jij in gesprek zou gaan met FvD-leden is het probleem. Fascistien zouden met jou (ik neem even aan dat je wit bent) wel willen praten, maar met niet-witte mensen niet (die moeten vertrekken of dood, in de ogen van fascistien). Dus door dat gesprek aan te gaan (en zo gebruik te maken van je witte privilege) sluit je samen met die FvD-er niet-witte mensen uit en ben je racistisch bezig. Je mag denken dat je dan ‘neutraal’ bent, maar feitelijk heb je dan partij gekozen. En fascistie salonfähig gemaakt.”

Een andere XR-activist meende dat we niet overal “politiek in moesten zien”. Doorbraak antwoordde dat het daar niet om ging: “Alles is politiek. Je kan denken politiek neutraal te zijn, maar dat betekent de kant kiezen van de onderdrukkers en de uitbuiters. Als het gaat om racisme bijvoorbeeld, hebben alleen witte mensen de

kans om te doen of ze ‘neutraal’ zijn. Niet-witte mensen hebben hun hele leven last van racisme, en kunnen niet doen alsof het niet relevant is.”

Eva Rovers, redacteur van het XR-boek “Nu het nog kan”, die in haar teksten bijna dwangmatig pleit voor vreedzaam protest en ooit beweerde dat de beweging tegen Zwarte Piet niet vriendelijk genoeg was, had weinig moeite met de verwijderde tweet en de openheid naar FvD-ers die daaruit sprak. Ze reageerde via een tweet met een meme met daarin de tekst: “I do not agree with what you have to say, but i’ll defend to the death your right to say it.” De activiste meent kennelijk dat fascisme ook maar een mening is, en is zowaar bereid om te sterven voor de vrijheid van Baudet en zijn aanhangers om haat te zaaien. Rovers speelt een grote rol bij XR en pleitte op woensdag 27 januari in de Tweede Kamercommissie Economische Zaken en Klimaat voor een “burgerberaad”.

Een-tweetje van Rovers en Nijpels

Het is opmerkelijk hoe relatief makkelijk XR een luisterend oor heeft gevonden in de politiek voor het voorstel voor zo’n “burgerberaad”. De prominente VVD-er en voorzitter van het Voortgangsoverleg Klimaat-akkoord Ed Nijpels schreef er in september vorig jaar zelfs een lovend artikel over in de NRC waarin hij ook Rovers aanhaalde. XR reageerde enthousiast op het stuk. Verbazingwekkend, want Nijpels ziet “burgerpanels”, zoals hij ze noemt, vooral om “betrokkenheid bij besluitvorming, begrip en daarmee draagvlak te vergroten”. Dat er geen krachtig klimaatbeleid is, komt volgens hem doordat de bevolking tegenstribbelt. In de ogen van de bejubelde VVD-er vormen wij het probleem, en niet de bedrijven en het economische systeem. “Wantrouwen tegen overheden en politici zit de klimaatmaatregelen in de weg”, schreef hij, en “met burgerpanels met een duidelijk mandaat kun je dat overwinnen”. Het “burgerberaad” dus als methode om de bevolking te bewerken, in plaats van degenen met macht, zoals je van een beweging van onderop zou verwachten. Van Nijpels moeten “burgers en beleidsmakers samen zoeken naar oplossingen”, “werken aan een collectief belang” en “wegkomen van het polariserend debat”. Met andere woorden: we moeten niet megavervuilers als Shell aanvallen, maar netjes met hen in gesprek gaan en samen oplossingen zoeken.

In een opiniestuk in De Volkskrant verwezen Rovers en journalist Jelmer Mommers op hun beurt weer naar de VVD-er. Ook in hun ogen vormt de bevolking het voornaamste probleem en “ontbreekt het vaak aan draagvlak, met name waar maatregelen mensen direct in hun straat en in hun woning treffen. Veel mensen voelen zich niet gehoord”. De twee hebben hun hart verpand aan de parlementaire democratie en houden niet op politici te verzekeren dat hun “nationale burgerberaad geen vervanging is van de parlementaire democratie, maar een verrijking ervan”. Ze willen zo ontzettend graag meedoen in het Haagse circus dat het bijna gênant is. “Het is geen referendum en ook geen veredelde inspraakavond. Het komt niet in plaats van lokale burgerparticipatie, maar als aanvulling daarop. Het maakt de ‘Haagse tekentafels’ niet overbodig, maar vult die aan en vergroot de kans op een succesvolle transitie.” En wat eisen de twee namens XR van de overheid? Niet meer dan dat die “beloofd de aanbevelingen van de burgers serieus te nemen”!

Net als XR zelf schermt Nijpels met allerlei succesverhalen van “burgerpanels”. Maar of je het resultaat van willekeurig ergens een “burgerpanel” tot succes kan bestempelen, hangt natuurlijk vooral af van de doelstellingen die je ermee had. En hoe meer je doelstelling in lijn is met de behoeften van degenen met macht, hoe groter je kans op succes. Wie weet was er in die genoemde ‘succesgevallen’ via een andere weg eveneens of zelfs meer resultaat behaald. Dat hangt natuurlijk vooral af van de verdere politieke verhoudingen in een land, van demografische ontwikkelingen en allerlei andere factoren. Een fixatie puur op de vorm van een burgerberaad beneemt de blik op die context, en doet vergeten dat er heel veel andere mogelijke (daadwerkelijke!) oplossingen zijn van de klimaatcrisis.

Een bekend en recent voorbeeld van een burgerberaad, als het gaat om de klimaatcrisis, is dat van de Franse president Macron. Hij riep in 2019 een “convention citoyenne” uit met 150 ingelote mensen die met klimaatvoorstellen mochten komen. Het beraad was een antwoord op de beweging van de Gele Hesjes. Of beter: een poging om de boosheid van die beweging op een voor de machthebbers veilige manier te kanaliseren. De Gele Hesjes waren in opstand gekomen na een aangekondigde belastingverhoging op benzine. Het terrein waarover het beraad mocht spreken en aanbevelingen mocht doen, was tevoren sterk beperkt, zodat gevestigde belangen niet in de knel zouden komen, en Macron kende zichzelf ook nog een aantal veto’s toe. Inmiddels lijkt het erop dat er vrijwel niets terecht gaat komen van de uitvoering van de voorstellen die het beraad formuleerde.

Nijpels zal een eventueel Nederlands “burgerpanel” rond het klimaat na afloop succesvol achten als wij met z’n allen achter het regeringsbeleid gaan staan. Wanneer we ons echter ten doel zouden stellen om er fundamentele economische veranderingen mee door te drukken, die onmisbaar zijn, willen we de klimaatcrisis daadwerkelijk aanpakken, dan komen we ongetwijfeld van een koude kermis terug.

Wettelijke grenzen

Maar wat is een “burgerraad” eigenlijk? Op die vraag gaf XR Nederland vorig jaar augustus antwoord in een artikel, en men werkte het voorstel de maand daarop nog wat verder uit in een brochure. Het idee van XR is dat via een loting een onafhankelijke groep “burgers” bij elkaar gezet wordt die samen over klimaatmaatregelen gaan praten, en die daarbij naar eigen believen geïnformeerd kunnen worden door experts, ngo’s, ervaringsdeskundigen en andere belanghebbenden. De loting moet “gestratificeerd” zijn, zodat de groep een goede doorsnede van de bevolking vormt. En doordat de deelnemers geen politici zijn, zouden ze zonder electorale overwegingen adviezen kunnen formuleren, en daarbij alle belangen kunnen meewegen en niet alleen die van bedrijven of andere speciale belanghebbenden.

De vraag die het beraad meekrijgt, moet volgens XR worden opgesteld door de overheid. De groep zou helemaal vrij moeten mogen denken, maar van XR moeten de voorstellen waarmee men vervolgens komt wel “haalbaar” zijn, “binnen de wettelijke grenzen blijven”, “gebaseerd zijn op expertise” en eerst door juristen beoordeeld worden op “juridische haalbaarheid”. O ja, en de voorstellen moeten leiden tot een “zo goed mogelijke rechtvaardigheid voor de huidige en toekomstige bevolking”. Zo goed mogelijk binnen de huidige destructieve “wettelijke” orde, wel te verstaan. En tenslotte zou de overheid het beraad “een mandaat” moeten geven, aldus XR. Bijvoorbeeld: “als zestig procent van het burgerberaad het ermee eens is, dan nemen we de voorstellen direct over”. Maar wie zo nadrukkelijk binnen de lijntjes wil kleuren, zal nooit in staat zijn om wezenlijke veranderingen op de agenda te krijgen, laat staan door te drukken.

“Een burgerberaad maakt gebruik van de kennis, het rechtvaardigheidsgevoel en de intelligentie van de mensen om wie het gaat”, schrijft XR. “De klimaatcrisis vereist dat iedereen voorbij ideologische verschillen kijkt en het algemeen belang voorop stelt.” Want, zo stelt Rovers in een interview onderaan het artikel: “besluitvorming over ‘het klimaat’ is gepolitiseerd geraakt”. Daar moeten we volgens haar vanaf. “Burgerberaden zijn geen vervanging van de parlementaire democratie, maar de noodzakelijke update daarvan: ze versterken onze huidige democratie, zodat deze klaar is voor de 21e eeuw.”

Middenklasse

De mensen die ooit het idee achter XR geformuleerd hebben, zijn dus uitgekomen op een door-en-door middenklasse-concept, “burgerberaden”. Wellicht vanuit de gedachte van afstand houden tot linkse bewegingen, in de hoop makkelijker toegang te krijgen tot kringen van macht. Om dan eindelijk aan te mogen schuiven bij de machthebbers, om mee te mogen komen praten en echt dingen te kunnen veranderen. Maar ze hebben het kind met het badwater weggegooid.

De middenklasse wil niet echt aan politiek doen, hoeft ook niet aan politiek te doen. Het gaat voor haar in grote lijnen goed zoals het gaat. Maar bezorgd als ze zijn over de klimaatcrisis, wilden de oprichters ongetwijfeld echte veranderingen in het milieubeleid helpen doorvoeren. Maar dan wel met behoud van de huidige politieke orde, van het kapitalisme dat hen zo’n bevoorrechte positie gunt. Hun pogingen tot oplossingen zullen dan ook altijd technologisch uitpakken. De politiek met al zijn tegenstellingen en electorale overwegingen willen ze buiten de deur houden, zeggen ze. Maar er bestaan in het parlement eigenlijk al nauwelijks wezenlijke politieke tegenstellingen: alle partijen zijn voor het behoud van de kapitalistische verhoudingen. ‘Niet aan politiek doen’ betekent in de praktijk: revolutionaire anti-kapitalistische opvattingen weren uit het debat en de strijd.

Het is natuurlijk prima dat de “burgers” in de eventuele beraden van XR uitgebreid kennis kunnen nemen van de nieuwste inzichten van wetenschappers over wat er allemaal mis gaat. De politiek leiders van vandaag de dag doen dat immers te weinig. Maar wanneer het gaat over waar we heen willen met de samenleving, welke maatregelen er genomen moeten worden, dan verschuift het debat – of XR het nu wil of niet – van het terrein van de wetenschap naar dat van de politiek. En wetenschappers en hun wetenschap zijn niet politiek neutraal, kunnen dat simpelweg niet zijn. Elke technologische maatregel waarmee zo’n burgerberaad zal komen, is politiek geladen, dat is nu eenmaal onontkoombaar.

Waar XR, en de politici die hun plannen voor een burgerberaad omarmen, vanuit zeggen te gaan is dat we allemaal in hetzelfde schuitje zitten, maar dat is dus niet zo. De maatschappij is gestructureerd langs kapitalistische, patriarchale en racistische lijnen. Waar XR voor lijkt te pleiten, is een technische oplossing met behoud van al die onderdrukking en uitbuiting. Maar de ecologische crisis wordt juist veroorzaakt door het wereldwijde systeem van onderdrukking en uitbuiting: het kapitalisme met z'n groeiwang. Pleiten tegen "politisering" van de klimaatcrisis betekent zodoende een werkelijke oplossing al bij voorbaat uitsluiten.

Individualisering

Het individualiserende effect van de loting waarmee een burgerberaad zou beginnen zorgt ervoor dat de enige krachten die voor werkelijke veranderingen kunnen zorgen, de radicale milieubeweging en strijdbare bedreigde communities, in het debat buiten spel komen te staan. De enige kracht die die klimaatbeweging heeft, ligt immers in gezamenlijke strijd, in collectief verzet. En juist in dat collectieve verzet tegen het eco-vernietigende systeem ontstaan de beste ideeën voor een andere maatschappij, een rechtvaardiger samenleving en een ecologisch verantwoorde economie. Via het liberale begrip "burger" verwijst XR daarentegen juist naar individuele personen die in principe in hun eentje en dus machteloos tegenover de staat en de heersende orde staan.

Voor wat betreft het imago lift XR deels ook mee met de wereldwijde trend in actiekringen richting brede van onderop democratisering, zoals die heel nadrukkelijk in beeld kwam bij de bezetting van het Tahrir-plein, tien jaar terug in Caïro, en daarna bij de pleinbezettingen in Griekenland, Spanje en Turkije, en natuurlijk ook bij Occupy. Maar de burgerberaden zijn een volkomen uitgekledde en gedepolitiseerde versie daarvan. In dienst van de overheid, in plaats van daar stelling tegen te nemen. Met een vooraf enorm beperkte discussie, tegenover de vrijheid van denken en organiseren destijds in Caïro. Met een saaie en uiterst brave ambtelijke uitstraling in plaats van de pure levensvreugde die de Egyptische bezetters regelmatig tentoonspreidden. En niet te vergeten: met alleen "burgers" van de betreffende staat. Echte democratie zou natuurlijk nooit de "burgers" van andere staten die 'legaal' of 'illegaal' in het land wonen zo nadrukkelijk buitensluiten! De keuze voor uitsluitend "burgers" is helaas geen toeval: de initiatiefnemers van XR wilden namelijk nadrukkelijk óók aansluiten bij rechtse ideeën die mensen uitsluiten. Volgens oprichtster Gail Bradbrook "zou de campagne niet alleen gericht zijn op progressieve zorgen over sociale rechtvaardigheid en gelijkheid, maar ook op traditioneel conservatieve thema's zoals nationale veiligheid en bescherming van het gezin".

Meetrekken richting reformisme

Vanuit hun bevoorrechte positie kunnen en willen de oprichters van XR de fundamentele oorzaken van de klimaat- en bredere ecologische crisis niet waarnemen: het op kolonialisme, racisme en patriarchaat berustende globale kapitalisme. Dat vormt voor hen, zonder het hardop te zeggen, juist het uitgangspunt van de huidige en elke toekomstige maatschappij waar ze zich voor zouden willen inzetten. Vandaar ook dat hun "burgerberaden" alleen met plannen mogen komen die binnen de grenzen blijven van het systeem, grenzen die door de wet beschermd worden. En vandaar ook dat XR-activisten door de staat en haar sterke arm, de politie, niet als wezenlijk gevaar worden gezien, en ze in eerste instantie zonder veel repressie in goed overleg met agenten hun radicale acties mochten spelen.

Maar naarmate de beweging groeide en ook internationaal werd, gingen er meer en meer activisten meedoen die er linkse en radicalere ideeën op na houden. Dat leidde tot veel kritiek op XR, juist ook van binnenuit, tot afscheiding van afdelingen en zelfs hele landen, en zoals te verwachten tot meer repressie vanuit de staat. Want echt radicaal verzet wordt natuurlijk níet op prijs gesteld. Het teleurstellende is echter dat best veel klimaatactivisten inmiddels het onvermogen van XR om een goed antwoord te formuleren op racisme bekritiseerd hebben, maar dat het probleem van de burgerberaden, dat grotendeels voorkomt uit hetzelfde witte middenklasse-denken, nog veel minder afgewezen wordt.

Het is verbazingwekkend dat allerlei radicaal-linkse activisten binnen en buiten XR gewoon mee blijven roepen om die burgerberaden. Terwijl ze bij alle andere gelegenheden benadrukken dat fundamentele politieke veranderingen, ja revolutionaire veranderingen, de enige manier vormen waarop de menselijke samenleving zoals we die kennen nog te redden valt. XR cultiveert met de blokkades een radicaal imago, maar trekt via het idee van de burgerberaden een hele generatie mee richting een volkomen vruchteloos reformisme, richting een 'versterking' en legitimering van het parlementaire systeem. Mocht XR het werkelijk voor elkaar krijgen

dat de staat een burgerberaad instelt, dan mag de achterban vanaf dat moment verder passief en machteloos meekijken. En wordt men hoogstwaarschijnlijk ook geacht zich neer te leggen bij de daarna ‘democratisch’ vastgestelde maatregelen. Die zoals gezegd niet erg veel kunnen voorstellen.

Ik heb wel eens door een XR-activist horen zeggen dat een burgerberaad inderdaad niet veel zal gaan opleveren. Maar dat ‘de mensen’ die momenteel niet in beweging te krijgen zijn voor fundamentele veranderingen, misschien na het floppen van een eventueel burgerberaad zo boos zullen worden dat ze vervolgens wél de straat op zullen gaan. En dat ze dan pas verder zullen politiseren. Maar dat is natuurlijk een wel erg oneerlijke, paternalistische en opportunistische houding: de mensen met wie je uiteindelijk verder wilt eerst iets wijsmaken waarin je zelf ook niet gelooft. En dan hopen dat ze zich vervolgens bij jouw beweging gaan aansluiten. Laten we dan maar liever meteen eerlijk zijn, en hier en nu radicale en zelfs utopische eisen gaan stellen, waarvan de middenklasse zich dan wellicht een hoedje zal schrikken, maar waarmee we ons in ieder geval blijven bewegen in de richting van de echte oplossingen.

De snelle opkomst van XR stemt mij hoopvol. Het laat zien dat veel mensen genoeg hebben van het talmen van staat en kapitaal als het gaat om echte maatregelen om het ecologische systeem en de mensheid te redden. En dat die mensen juist door een schijnbaar (!) radicalere aanpak gemotiveerd worden om de straat op te gaan. Wat me ook hoopvol stemt, is dat steeds meer activisten bij XR en de rest van de klimaatbeweging de anti-racistische en dekoloniale kritiek serieus lijken te nemen. We zijn er nog lang niet, maar er zijn langzamerhand meer en meer positieve voorbeelden te noemen. Om een recent, internationaal voorbeeld te geven: begin februari was er een sterke gezamenlijke actie van Palestine Action and Extinction Rebellion North tegen een Israëliisch wapenbedrijf. Dat was een belangrijke boodschap aan degenen die weigeren het verband te zien tussen de strijd tegen kolonialisme, structurele onderdrukking en voor klimaatrechtvaardigheid. “Wij erkennen de overlappende onrechtvaardigheid en uitbuiting die de strijd versterken waarmee zovelen van ons te maken hebben. Of het nu gaat om hongerlonen, obscene ongelijkheid, de vernietiging van onze leefwereld of racistische onderdrukking”, aldus de XR woordvoerder bij de actie.

De hoop is nu dat de klimaatactivisten net als het racisme ook de burgerberaden gaan afwijzen. Net als racisme staan die ook wezenlijke veranderingen in de weg. Als we op demonstraties en blokkades scanderen “change the system”, bedoelen we natuurlijk niet “vul het parlementaire systeem aan met een veredelde adviescommissie”! Dan roepen we niet om nog weer een extra bureaucratische laag, een stootkussen, tussen de beweging en de machthebbers. Er zijn al teveel milieu-ngo’s en ‘groene’ en ‘linkse’ partijen die die functie vervullen. De hoop is dat de activisten gaan inzien dat we met zo’n GroenLinks-achtig voorstel geen stap verder komen, ja zelfs een stap in de verkeerde richting zetten. De hoop is dat de actievoerders gaan inzien dat bij onze radicale methoden ook echte radicale eisen horen!

Eric Krebbers

* P&V’s is een afkorting van Principles and Values.

nl.anarchistlibraries.net

Eric Krebbers
"Burgerberaden" zijn een reformistische fopspeen
20 februari 2021

www.doorbraak.eu
Een Engelse versie van dit artikel: "Citizens' assemblies" are a reformist pacifier

a-bieb.nl